

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЛЕБЕДИНЕЦЬ ГАННА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.637(477):[37.091.12:001](091)''196/199''(043.3)

**НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО
СКЛАДУ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (60-90-ТІ РОКИ ХХ СТ.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ВОВК Людмила Петрівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри теорії та історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЛАВРІНЕНКО Олександр Андрійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих Національної академії
педагогічних наук України,
головний науковий співробітник
відділу педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук, доцент
ДЕМЧЕНКО Наталія Михайлівна,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, доцент кафедри
педагогіки та педагогічної майстерності.

Захист відбудеться 9 лютого 2017 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 28 грудня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сиротюк В.Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна рухається в напрямку гармонізації національної та європейської систем освіти і науки. Затверджена програма грантової підтримки наукових досліджень «Горизонт – 2020» свідчить про потреби вчених вищих навчальних закладів у вивченні вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі розвитку і впровадження його в якості пошуково-дослідницького компоненту підготовки і діяльності вчителя.

Пріоритетним напрямом вищої освіти з підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі розвитку є поєднання навчання з науковими дослідженнями, що визначено у Законі України «Про вищу освіту» (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), проекті Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (2014), наголошено у положеннях Концепції Державної програми розвитку освіти України та інших державних документах.

Очікування підвищення рівня конкурентоспроможності майбутнього вчителя, зумовлюють необхідність конструктивного підходу до вивчення та осмислення історичного досвіду наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів та системи організації науково-педагогічних досліджень. Розв'язанню цього завдання сприяє вивчення досвіду розвитку й організації науково-педагогічних досліджень в системі вітчизняної неперервної педагогічної освіти на різних етапах діяльності вищої школи ХХ століття і є важливим в умовах входження України в Європейський освітній процес, концепції науково-педагогічних досліджень у вищих навчальних закладах, зокрема організаційного, педагогічного, наукового переструктурування педагогічних закладів в напрямку вирішення завдань дослідницьких університетів.

У контексті нашого дослідження важливу роль відіграють праці з історії становлення та розвитку науки і педагогічної науки зокрема. Теоретичні засади наукознавства щодо сутності та особливостей розвитку науки досліджували Б. Патон, Г. Волков, Г. Добров, В. Кізіма, В. Онопрієнко та ін. Розвиток педагогічної науки на різних етапах суспільно-педагогічного процесу, в контексті філософії, філософії освіти, історії педагогіки та історії освіти відображено в працях А. Алексюка, В. Андрущенка, Л. Вовк, О. Дзеверіна, І. Зязюна, Г. Костюка, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін. Загальнотеоретичні основи організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах України у окремі історичні періоди, реконструкцію процесів розвитку головних педагогічних теорій, історію окремих наукових напрямів і проблем, зокрема проблематики педагогічної науки, персоніфіковану науково-педагогічну діяльність учених окремих вищих навчальних закладів, підготовку кадрів вищої кваліфікації розкрито у докторських, кандидатських дисертаціях, монографіях О. Адаменко, Н. Гупана, О. Лавріненка, Г. Лесик, В. Майборода, О. Мартинюк, О. Микитюка, О. Назаренко, І. Регейло. Науково-дослідна діяльність викладача і студента, зокрема її впровадження у розвиток загальноосвітньої школи, відображена у змісті наукових праць вчених: В. Бондаря, С. Золотухіної, О. Мороза, В. Кузя, М. Корця, В. Омеляненко, В. Паламарчук, В. Радула, Р. Семернікової, О. Шапран та ін. Дослідженню

професійної і педагогічної підготовки майбутнього вчителя та наукового осмислення її концептуальності – наукові пошуки Н. Дем'яненко, В. Лозової, Г. Падалки, Л. Сущенко, М. Шеремет. Побіжно про наукову діяльність в системі підготовки вчителів окремих спеціальностей йшлося в дослідженнях А. Бойко, П. Гусака, Н. Демченко, О. Падалки, Н. Протасової, О. Романовського, О. Тимошенка, О. Шевнюк, І. Шкурка та ін.

Дослідження історії як наукової, так і педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів потребує поглибленого комплексного аналізу й узагальнення, зокрема в контексті її з'ясування на етапі входження в проект дослідницьких університетів.

Науково-практична значущість, наукова і соціально-педагогічна потреби у розв'язанні зазначеної проблеми та недостатній рівень її теоретичної і практичної розробленості зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Наукова діяльність професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів України (60-90-ті рр. XX ст.)»**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії педагогіки «Історія освіти і педагогічної науки України в контексті завдань підготовки вчителя».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 12 від 29 травня 2014 року), уточнено та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень із педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14 червня 2016 року).

Мета дослідження – на основі вивчення архівних матеріалів, нормативно-правових документів другої пол. XX ст. – поч. XXI ст. з розвитку освіти, науки у вищій школі, розкрити тенденції наукової діяльності з психолого-педагогічного напрямку науки у вищих педагогічних навчальних закладах, систематизувати теоретичні положення наукової роботи, зокрема організаційно-педагогічні і змістові її засади, узагальнити досвід педагогічних інститутів і університетів з організації і впровадження результатів науково-педагогічних досліджень для можливого використання в сучасних умовах організації освітнього процесу.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати суспільно-історичні та організаційно-педагогічні умови наукової діяльності в системі підготовки майбутнього вчителя, зокрема професорсько-викладацького складу психолого-педагогічних кафедр у визначених межах дослідження;
- уточнити понятійно-категорійний апарат з проблеми дослідження і конкретизувати зміст понять, що окреслюють специфіку наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів;
- виокремити тенденції, провідні наукові ідеї та особливості розвитку наукових досліджень викладачів кафедр психолого-педагогічного спрямування

педагогічних інститутів і університетів як складник діяльності вчених вищих навчальних закладів у контексті окресленої періодизації проблеми;

- комплексно дослідити систему планування, організації, розробки, впровадження результатів досліджень та управління науковою діяльністю професорсько-викладацького складу, інтеграцію навчальної і наукової діяльності, залучення студентів до наукової діяльності, забезпечення кафедр психолого-педагогічного циклу кадрами вищої кваліфікації.

Об'єкт дослідження – історія наукової діяльності вчених в системі вищої школи України у другій половині ХХ ст.

Предмет дослідження – зміст, система та організаційно-педагогічні умови наукової діяльності вчених вищих педагогічних навчальних закладів України в 60-90-ті роки ХХ ст. (на матеріалах наукової діяльності професорсько-викладацького складу педагогічного напряму науки).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 60-90 рр. ХХ ст. *Нижню межу* пов'язуємо з дією законодавчої основи щодо зміцнення зв'язку школи з життям і тенденціями в системі освіти, зокрема реформування системи підготовки вчителів, відкриття нових факультетів, кафедр педагогіки і психології, методики навчання (викладання) дисциплін, що безпосередньо впливало на характер наукових досліджень в системі вищих педагогічних навчальних закладів України. *Верхня межа* – 90-ті рр. ХХ ст. характеризувались парадигмальними суспільними змінами, сутнісними структуротворчими і змістовими реформами в системі вищої школи, зокрема вищої педагогічної освіти. Зміни в державотворенні, національно-освітній ментальності викликали низку реформ, спрямованих на удосконалення змісту, характеру, технологій, інтенсивності підготовки майбутнього вчителя, організації науково-дослідної роботи професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів, активізацією студентської наукової роботи з педагогічного напряму науки, зокрема через активізацію та впровадження в навчальний процес результатів науково-педагогічних досліджень професорсько-викладацьким складом.

Для реалізації завдань наукового пошуку застосовано комплекс **методів дослідження**: *пошуково-бібліографічний* – виявлення архівних, бібліотечних каталогів, фондів, описів і бібліографічних видань з теми дослідження; *теоретичний аналіз, класифікація та систематизація* науково-теоретичних джерел, законодавчих актів і нормативно-правових документів СРСР, УРСР, України для виявлення опорної джерельної бази й об'єктивних даних, що стосуються науково-дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах; *аналітичний* – для здійснення системного аналізу першоджерел, які відтворюють певний історичний процес генезису науково-дослідницької діяльності наукових відділів, кафедр, лабораторій, окремих персоналій; *хронологічний*, який дав можливість розглянути розвиток колективної і персоніфікованої науково-дослідницької діяльності в системі підготовки вчителя; *ретроспективний* – у межах якого предмет дослідження аналізувався в його послідовно-часовому розвитку, в контексті конкретної історичної ситуації та факторів, які впливають на нього на кожному етапі, що дозволило накреслити перспективні тенденції його розвитку в умовах сьогодення; *узагальнення* опрацьованого матеріалу, який дав змогу розкрити тенденції науково-педагогічних

досліджень в системі підготовки вчителя та визначити шляхи подальшого використання досвіду в умовах інтеграційних процесів сьогодення у вищій школі; *інтерв'ю* з провідними науковцями-педагогами, зокрема, які були або є ректорами, проректорами, завідуючими кафедрами, відповідальними працівниками МОН України, доцентами, професорами, науковими співробітниками (Л. Вовк, В. Гончаров, М. Закович, І. Захарченко, Л. Кондрашова, І. Кучеров, Г. Падалка, Т. Полонська, Р. Семернікова, М. Шеремет, М. Шкіль та ін.), що сприяло з'ясуванню напрямів наукових досліджень професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів і характеру роботи щодо їх своєчасного і ефективного виконання і впровадження.

Джерельну базу дослідження складають матеріали фондів: Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (фонд 166 – Міністерства освіти України – рішення та стенограми Міністерства України, які стосувались розгляду проблем науково-дослідної роботи викладачів і студентів та підготовки кадрів вищої кваліфікації, матеріали про стан наукової роботи викладачів, аспірантів, докторантів, наукової студентської роботи, які характеризують зміст, планування, звітність вищих навчальних закладів з проблеми організації та виконання наукової роботи); Державного архіву м. Києва; (фонд Р-346 – Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького, Київський державний педагогічний інститут іноземних мов – звіти про науково-дослідну роботу кафедр і викладачів, навчальні плани та програми, особові справи, матеріали про видання навчальної літератури). Опрацьовано матеріали архіву НПУ ім. М.П. Драгоманова, Київського лінгвістичного університету. Використовувались наукові фонди Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка, бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Аналізувалися науково-методичні, історико-педагогічні праці (монографії, дисертації та автореферати дисертацій). Розглянуто періодичні видання, зокрема матеріали педагогічної преси окресленого періоду: «Початкова школа», «Радянська школа», «Рідна школа», «Шлях освіти», «Начальная школа», «Педагогіка і психологія», «Народное образование», «Советская педагогика», «Педагогика», «Вопросы психологии», «Школьные технологии», збірники наукових праць вищих навчальних закладів, зокрема «Наукові записки КДПІ ім. О. М. Горького», «Вища і середня педагогічна освіта», «Вісник Київського університету») та інша нормативно-правова, навчально-методична, довідкова література з проблеми дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів:

- *вперше* на основі аналізу архівних матеріалів, матеріалів діяльності закладів вищої освіти, оцінок змісту наукових досліджень, особливостей їх впровадження здійснено комплексний аналіз наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів в окремий

окреслений період; досліджено та систематизовано зміст і напрями дослідницької діяльності професорсько-викладацького складу; вперше введено в обіг матеріали про особливості процесуальності розробки наукової проблематики, виведені із планування і звітності педінститутів; виявлено особливості інтенсифікації наукових досліджень та умови впровадження їх результатів у навчально-виховний процес систем загальноосвітньої та вищої школи; конкретизовано знання про діяльність окремих вищих навчальних закладів, кафедр, лабораторій, наукових напрямів, персоніфіковані знання про наукову діяльність учених в системі вищої педагогічної освіти;

- *уточнено:* науково-практичні системоутворюючі поняття, що характеризують проблему дослідження: «наукове дослідження», «наукова діяльність викладача»; зміст науково-дослідницької діяльності і дослідницьких програм професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів; систему планування наукової діяльності і впровадження результатів науково-дослідної роботи; організаційні і змістові форми підготовки та підвищення педагогічної і наукової кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів;

- *подальшого розвитку* набули: персоніфікований розгляд змісту й основних напрямів наукової діяльності професорсько-викладацького складу психолого-педагогічних кафедр вищих педагогічних навчальних закладів у 60-90-х рр. XX ст. (наукове обґрунтування нових напрямів організації освітнього процесу в середній та вищій школах, розробка освітніх та виховних проблем, методична робота); систематизація управління науково-дослідною роботою, організація і з'ясування її ефективності, особливості інтеграції навчальної і наукової роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання історичного досвіду, надбань минулого в організації наукової роботи професорсько-викладацького складу у вищих педагогічних навчальних закладах на шляху до створення дослідницьких університетів як осередків наукових знань та розвитку рівня людського потенціалу. Теоретичний і практичний матеріал, джерельна база дисертації можуть бути використані для розширення змісту навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія освіти», «Історія філософії», «Філософія освіти», «Методика науково-дослідницької роботи у вищій школі», «Педагогіка вищої школи», «Освітологія» новими знаннями з організації науково-дослідницької діяльності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів у 60-90 рр. XX ст.; підготовки спецкурсів і семінарів з проблем науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи доповідались на науково-практичних конференціях: *міжнародних*: «Педагогіка: традиції та інновації» (Одеса, 2014); «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін» (Полтава, 2014); «Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє» (Київ, 2014); «Глобалізація у сфері економіки та технологій» (Чернівці, 2014); «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку» (Чернівці, 2014); «Драгоманівські читання» (Київ, 2015); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Миколаїв, 2013);

«Актуальні питання підготовки майбутнього вчителя хімії: теорія і практика» (Вінниця, 2015); *міжвузівських*: «Актуальні проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи в умовах гуманізації вищої освіти» (Хмельницький, 2013), «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету», (Київ, 2013); «Організація діяльності випускної кафедри в умовах інтеграції освіти» (Київ, 2015); *звітних наукових конференціях* викладачів НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ, 2014, 2015) .

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 21 науковій праці, зокрема, вісім статей у фахових наукових виданнях; дві статті у зарубіжних виданнях; 11 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що складає 404 найменувань (з них 14 – іноземними мовами), 9 додатків. Повний обсяг дисертації – 276 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 198 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та хронологічні межі дослідження, аргументовано його актуальність і доцільність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру дисертації.

У першому розділі **«Наукова діяльність вчених вищих педагогічних навчальних закладів як науково-педагогічна проблема»** обґрунтовано науково-практичні системоутворюючі поняття, що характеризують проблему дослідження. З'ясовано закономірності розвитку науки, наступності ідей, концепцій, методів досліджень. Досліджено науку, зокрема педагогічний напрям науки як складник професійної діяльності викладачів системи вищої педагогічної освіти означеного періоду. Окремим параграфом подано огляд та аналіз історіографії проблеми дослідження.

Проблема з'ясовувалась в контексті врахування, що практичним оновленням і розвитком вищої школи є зміна цілей, перехід від «знаннєцентричної» організації підготовки фахівців до гуманістичної особистісно-орієнтованої, що віддзеркалювалось в наукових ідеях класичної європейської та вітчизняної педагогічної традиції XIX-XX ст. (В. Вернадський, О. Гумбольдт, А. Дістервег, М. Драгоманов, Л. Лепелетьє, Х. Ортега-і-Гасет, Й. Песталоцці, М. Пирогов, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.).

Логіко-системний аналіз в окреслений дослідженням період дозволив розкрити визначальність наукової діяльності професорсько-викладацького складу психолого-педагогічних кафедр вищих навчальних закладів в організаційному, змістовному і результативному плані. Важливим для досліджуваного періоду був перехід вищої школи, зокрема системи підготовки вчителя, на позиції варіативності освітньо-наукових програм, інтеграції навчання і науки, інноваційного опрацювання навчальної і науково-дослідницької діяльності. При опрацюванні враховано особливості науково-дослідної роботи закладів періоду незалежності, зокрема на

етапі перетворення університетів на основний тип вищої школи, переорієнтації на світові стандарти, гуманізації, демократизації структури педагогічного університету, його деідеологізації, орієнтації на принцип полікультурності, поширення нових освітніх технологій.

Для комплексного та структурованого вивчення стану наукової діяльності роботи викладачів, аспірантів, докторантів, наукової студентської роботи та напрямів і тематики їх наукових досліджень здійснено систематизацію та групування джерел з історії становлення та розвитку наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів України (60-90-ті рр. XX ст.).

Залучені до наукової роботи архівні матеріали ЦДАВОВУ України, партійні постанови та рішення Ради Міністрів СРСР, Ради Міністрів УРСР; нормативно-правові акти СРСР, УРСР про діяльність вищих навчальних закладів, зокрема наукову діяльність професорсько-викладацького складу; рішення колегій, наказів, розпоряджень, рекомендацій Міністерства освіти УРСР, Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР дали змогу вивчити правові засади діяльності закладів вищої освіти, з'ясувати роль державних органів в організації та управлінні наукою і розподіл компетенцій між різними рівнями державної системи управління наукою діяльністю, виявити основи, що визначали наукову роботу, як пріоритетний напрям підготовки майбутнього вчителя за період 60-90-х рр. XX ст.

Окремий підрозділ джерельної бази склали персоніфіковані дослідження, інтерв'ю, друковані матеріали про авторські школи та діяльність окремих вчених, кафедр вищих педагогічних навчальних закладів, що дозволило встановити тенденції науково-дослідницької діяльності в контексті розбудови середньої і вищої школи у досліджуваній період, з'ясувати організаційно-педагогічні та змістові засади інтеграції навчальної і науково-дослідницької роботи викладачів вищої педагогічної освіти, проаналізувати прогресивні напрямки вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки.

З наукових доробків В. Андрущенка, С. Гончаренка, М. Євтуха, С. Литвинова, О. Сухомлинської, В. Смаля, М. Ярмаченка та ін. виокремлено характеристику освіти і науки в соціокультурних перетвореннях. Методологічні засади розгляду походження науки як інваріанту системи дослідницької діяльності з'ясовувались через врахування узагальнень монографічних праць В. Вернадського, Г. Волкова, В. Кізіми, І. Леймана, В. Онопрієнка, Б. Патона, Н. Теппера та ін. Акцентовано на особливостях педагогічної науки в процесі її генезису у працях А. Алексюка, І. Бежа, І. Зязюна, Г. Костюка, С. Максименка.

Динаміка змін інтересу науковців й освітян-практиків до педагогічних проблем в означений період, детермінованість проблематики наукових досліджень відповідно до запитів освіти з'ясовувались через врахування висновків дисертаційних досліджень О. Адаменко, Н. Гупана, Є. Днепрові.

У працях науковців М. Гончарова, М. Гриценко, М. Даденкова, О. Дзеверіна, Ф. Корольова, С. Литвинова, М. Ніжинського, З. Равкіна, В. Смаля, В. Струманського, С. Чавдарова та ін. на периферії розгляду окремих педагогічних проблем здійснено аналіз розвитку педагогічного знання, нагромадженого вітчизняною наукою в умовах педагогічних закладів, розкрито проблематику, зміст,

методи наукових досліджень, визначено методологічні підходи вітчизняної педагогіки, основні тенденції і напрями, обґрунтовано основні етапи змін педагогічного дискурсу й наукової парадигми.

З'ясування розвитку дослідницьких ідей вчених педінститутів проведено через конкретні науково-педагогічні праці Ю. Бабанського, В. Бондаря, В. Буряка, Я. Бурлаки, П. Волинського, М. Грищенка, А. Зільберштейна, О. Киричука, Є. Коршака, В. Лозової, Б. Мітюрова, О. Мороза, Д. Ніколенка, Г. Падалки, Л. Проколієнко, О. Скрипченка, Д. Тхоржевського, Р. Хмелюк, М. Фіцули, М. Шеремет та ін., науково-педагогічні праці яких вплинули на становлення і розвиток окремих проблем української педагогіки 60-90-х років, започаткування наукових шкіл.

Системний аналіз джерел змісту наукової літератури, історичних джерел з питань становлення й розвитку педагогічної освіти в Україні, особливостей професійно-педагогічної підготовки вчителів засвідчив, що дослідження науковців зосереджувалися навколо таких питань: історико-теоретичне вивчення передумов виникнення та особливостей становлення окремих університетів, вищих і середніх педагогічних навчальних закладів у часовій відповідності, науково-теоретичне обґрунтування досвіду діяльності, специфіки організації навчально-виховного процесу, підготовки майбутнього вчителя, узагальненням методичних аспектів діяльності школи і педагогічної освіти як складової неперервної професійної освіти. Проте, комплексного цілісного вивчення означених у дослідженні завдань здійснено не було.

У другому розділі **«Тенденції розвитку наукової діяльності професорсько-викладацького складу кафедр педагогічного спрямування в контексті розбудови середньої освіти і професійної педагогічної школи (60-90-ті рр. XX ст.)»** на основі аналізу архівних матеріалів з планування і звітності науково-дослідної роботи педагогічних інститутів, законодавчої, нормативної, наукової, навчально-методичної літератури встановлено тенденції науково-дослідницької діяльності в контексті розбудови середньої і вищої школи у 60-90 рр. XX ст. З'ясовано організаційно-педагогічні і змістові засади інтеграції навчальної і науково-дослідницької роботи викладачів вищої педагогічної освіти відповідно запитам середньої освіти, підготовки вчителя і розвитку педагогічної науки. Розглянуто основи, що визначали пріоритетні напрями підготовки вчителя. Визначено особливості науково-дослідницької роботи кафедр психолого-педагогічного спрямування в системі діяльності вищої педагогічної школи в хронологічному контексті. З'ясовано умови впровадження результатів психолого-педагогічних досліджень в практику підготовки вчителя. Виявлено дослідно-практичний характер діяльності наукових лабораторій педагогічних інститутів.

Парадигмальні зміни освітнього процесу в 60-90-х рр. вплинули на появу принципово важливих аспектів науково-педагогічної діяльності, зокрема на зорієнтованість педагогічної науки на середню і вищу школи, на професійну освіту. Досліджуваний період віддзеркалював ініціативи вчених, колективів психолого-педагогічних кафедр і, звичайно, підпорядкованість роботи як конструктивним, так і

деструктивним ідеям постанов керівних органів влади щодо спрямування наукової тематики.

Важливу роль щодо проблематики наукових досліджень професорсько-викладацького складу відіграли структурні зміни у мережі вищих навчальних закладів, відкриття нових факультетів (інженерно-педагогічного, підготовки вчителів початкових класів, музично-педагогічного, заочного педагогічного, вечірнього, підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін, фізичного виховання та ін.), кафедр, спеціальностей («Початкове навчання і образотворче мистецтво», «Педагогіка і методика виховної роботи», «Російська мова і література, іноземна мова», «Географія і біологія», «Педагогіка і методика початкового навчання» «Педагогіка і методика навчання музики», «Фізика з основами інформатики та обчислювальної техніки» та ін.) педагогічного спрямування.

Реформування системи загальної середньої освіти знайшло відгуки серед вчених педагогічних інститутів щодо спрямування досліджень на розроблення навчальних планів та програм для всіх типів шкіл, вимог до наукового змісту й побудови підручників, шляхів удосконалення форм і методів навчання, керівництва розвитком здібностей учнів у процесі навчання, нових підходів до організації навчально-виховного процесу в школі і позашкільних закладах.

Починаючи з 60 рр. XX ст., наукові пошуки викладачів фокусуються на вдосконаленні змісту дошкільної і початкової освіти на основі науково-теоретичної концепції його конструювання. Вченими-науковцями опрацьовувалися проблеми розвитку зв'язної мови молодших школярів (К. Шиндерик – Дрогобицький педінститут), розробка дидактичних засобів навчання для початкової школи (А. Гамалій – Глухівський педінститут) та ін.

Серед ключових проблем, що розроблялись у галузі дидактики – навчання дітей 6-річного віку. У Харківському, Київському, Кіровоградському, Чернігівському, Черкаському педагогічних інститутах ученими розроблялися комплексні теми з даної проблеми – дослідження типології, структури, організації та шляхів індивідуалізації і диференціації початкового навчання у школі в умовах колективної пізнавальної діяльності тощо.

Проводилися наукові дослідження методів навчання, активізації самостійної пізнавальної активності учнів, формування їх творчого мислення, зокрема вченими-методистами Київського педінституту (М. Плющ, Є. Коршаком та ін.). Започатковувалось опрацювання проблеми наукової організації праці в загальноосвітній школі та вищому навчальному закладі кафедрами Одеського та Харківського педінститутів.

У 70-х роках досліджуються проблеми особливостей функціонування шкіл-інтернатів; змісту та організації естетичного, фізичного, трудового навчання і виховання школярів. Кафедрами Вінницького, Київського, Чернігівського, Ніжинського, Тернопільського педагогічних інститутів розроблявся зміст трудового навчання, удосконалювалися програми спрямовані на розвиток технічної творчості, розроблялися технічні засоби навчання та методика їх використання. Проблема трудового навчання і профорієнтації на робітничі професії відображена у працях В. Руденка, Д. Тхоржевського, В. Гетти, О. Заніної та ін.

У співвідношенні до запитів освіти в кінці 70-х років з'явилося обґрунтування доцільності запровадження програмованого навчання. Наукові пошуки професорсько-викладацького складу Київського (М. Жалдак, Ю. Рамський), Одеського (Г. Бритавський), Харківського (С. Раков, Т. Олійник, Л. Білоусова), Тернопільського (П. Маланюк, Н. Балик) педінститутів сприяли створенню системи комп'ютеризації різних ланок освітнього процесу. Розроблені вченими алгоритмізовані автоматизовані навчальні системи і програмований контроль знань учнів та студентів були впроваджені у 80-х роках у практику роботи фізико-математичних та інших факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

У другій пол. 80-х років у плануванні наукових розробок кафедр акцентувалось на формуванні наукового світогляду молоді, активної життєвої позиції, мотиваційної сфери навчання. Водночас у завданнях окреслювались ідеї виховання морально-політичних якостей та інтересу до політичних знань. Встановлено, що тематика досліджень професорсько-викладацького складу спрямовувалась на розроблення цілісної системи виховання. Вченими (В. Галузинський, Г. Іваненко, Р. Бандура, М. Фіцула та ін.) закладено основи сутності теоретичних засад, методів, засобів виховання, що обумовлювалося потребами практики. Дослідження спрямовувались на з'ясування шляхів виховання та формування в молоді таких особистісних якостей, як патріотизм, відповідальність, дисциплінованість, працелюбність, самостійність, ініціативність, колективізм. Ідентично до суспільно-педагогічних процесів автори наукових праць розглядали напрями діяльності учнів, зокрема суспільно корисну працю та краєзнавчу роботу. Серед завдань вузівської психолого-педагогічної науки 80-х років не втрачали актуальності проблеми індивідуалізації виховання молоді в умовах колективу, стимулювання самовиховання, особливостей методів виховного впливу та ін.

Окремою рисою педагогічної науки проявляла себе корекційна педагогіка. У 60-х роках на базі відділу спеціальної педагогіки педагогічного факультету Київського педінституту вперше в колишньому Радянському Союзі почав діяти дефектологічний факультет, де готували кадри зі спеціальності «Професійно-трудового навчання». З напрямку дефектології вченими І. Єременко, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін. досліджувалися проблеми розвитку організаційних форм, змісту і методів навчання і виховання учнів спеціальних шкіл; удосконалення процесу навчання, виховання, трудової підготовки та соціальної адаптації дітей з порушеннями фізичного і розумового розвитку тощо.

Важливим напрямом досліджень було започаткування і розвиток проблеми педагогіки вищої школи. Праці структурувались на виявленні та узагальненні інноваційної діяльності вищих навчальних закладів: в площині окремих педагогічних новацій, в удосконаленні навчально-виховного процесу, в науково-методичній і науково-дослідницькій роботах. Спрямованість пошукової діяльності професорсько-викладацького складу кафедр педагогіки і психології педагогічних інститутів зосереджувалися на розробці методологічних і загальнотеоретичних проблем педагогіки; системи виховання; змісту, методів і форм вищої освіти та

використання найновіших досягнень педагогічної науки у навчальному процесі для ефективності його організації.

Розгляд наукових праць учених довів, що з проблеми дослідження змісту вищої освіти першочерговим було наукове обґрунтування навчання відповідно до дидактичних принципів політехнізму та професіоналізації. Як важливий розглядався принцип науковості, реалізація якого здійснювалася у змісті підготовки майбутніх педагогів-дослідників на базі спеціальності «Педагогіка і психологія шкільна» Київського педінституту.

З 70-х років у наукових працях професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів (Київського, Луганського, Полтавського) спостерігається тенденція розробки проблеми підготовки вчителя на основі аналізу структури педагогічної діяльності. Розроблялася теорія педагогічних і творчих здібностей, раціональні форми профорієнтації та профвідбору студентів у вищі педагогічні навчальні заклади, аналізувалися мотиви педагогічної діяльності, визначалися шляхи підвищення ефективності педагогічної діяльності викладача вищої школи. Вченими-педагогами (В. Абраменко, С. Максименко, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, К. Хоменко та ін.) закладено фундаторські основи оновлення вищої школи в контексті психологічних особливостей студентського віку та психологічних явищ, що зумовлювалися умовами вищого навчального закладу. З проблеми готовності майбутнього вчителя науковцями (Д. Ніколенко, В. Смаль, М. Шкіль) конкретизовано її зміст та структурні компоненти, з проблеми професійної адаптації (О. Мороз) обґрунтовано її теоретичні і методологічні основи.

Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя досліджувалася кафедрами психолого-педагогічного спрямування педагогічних інститутів (Херсонського, Мелітопольського, Полтавського, Тернопільського, Київського, Житомирського, Кам'янець-Подільського, Одеського) за окремою програмою «Комплексний підхід до професійної підготовки вчителя».

Дослідження творчої діяльності, її впливу на формування особистості майбутнього фахівця стала підґрунтям для створення нових положень і концептуальних засад розвитку педагогічної майстерності як напрямку педагогічної науки. Становлення і розвиток педагогічної майстерності набули свого втілення у наукових школах Луганського і Полтавського педагогічних інститутів, де сформувались експериментальні колективи вчених-педагогів, які займалися розробкою теоретичних засад педагогічної творчості. З 1975 р. на базі Полтавського педінституту розпочато довузівську підготовку майбутнього вчителя шляхом залучення талановитої молоді у школу «Юного педагога». В системі педагогічної підготовки виділялись спецкурси з педагогічної майстерності (Київський, Черкаський, Луцький та ін. педінститути).

Завдання досліджень кінця 80-х років визначали взаємозв'язок економічних, соціально-психологічних, педагогічних, організаційних аспектів управлінської діяльності в системі освіти і вищої школи зокрема. У зазначений період обмежений був доступ до вітчизняних історико-педагогічних праць і зарубіжної педагогіки, що перешкоджало об'єктивному аналізу прогресивних течій і досвіду, впливу ідей провідних педагогів Заходу на характер і методику навчально-виховного процесу в

Україні.

Дефіцитарними залишалось аж до 90-х років опрацювання теоретико-методологічних засад педології, концептуалізація нового способу пізнання дитини, дитинства. За межами солідного теоретичного пошуку залишались проблеми національно-духовного, морального, родинного виховання, антропологізму, як чинника гуманізації освіти тощо.

Аналіз науково-педагогічних ідей професорсько-викладацького складу з проблем виховання засвідчив, що ними було охоплено різні напрями виховного процесу, зокрема громадянського, ідейного (І. Шкурко), військово-патріотичного (М. Рябухін); екологічного (С. Івченко) та ін. Відкриття музично-педагогічних спеціальностей спричинило ініціювання та активізацію досліджень теоретичних і практичних аспектів естетичного виховання та музичної підготовки майбутніх вчителів (Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко та ін.).

Дослідженням встановлено вплив суспільно-політичної ситуації на зміст та характер наукових пошуків педагогів – від науковців вимагалось звернення до проблем морального виховання у відповідності з ідеологічним спрямуванням, що тенденційно впливало на висновки наукових праць з проблеми.

Класовий підхід до аналізу соціальних явищ призводив до суб'єктивних оцінок реформаторської педагогіки кінця XIX – поч. XX ст., яка мала значний вплив на українську педагогіку 90-х років – на виховання національної ідеї, як інтегруючої при визначенні змісту освіти. Викладачі Київського, Запорізького, Миколаївського, Криворізького та ін. педінститутів (Я. Бурлака, П. Волинський, О. Любар, В. Майборода, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.) розвивали традиції національно-патріотичного виховання.

Виконання наукових досліджень, підготовка кадрового потенціалу навчального закладу та впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес зумовило створення науково-дослідницьких лабораторій як форми дослідницької роботи. Проблемні галузеві наукові лабораторії в педагогічних навчальних закладах були переважно на громадських засадах і фінансувались за госпдоговірною тематикою. Проаналізовано діяльність проблемних лабораторій Київського (науково-дослідна лабораторія наукових основ вищої педагогічної освіти), Одеського (галузева науково-дослідницька лабораторія методів навчання), Слов'янського (науково-дослідна лабораторія методики трудового навчання), Харківського (школа-лабораторія з проблеми поєднання навчання з виробничою працею, експериментальної дидактики) педагогічних інститутів та з'ясовано їх роль у проведенні суспільно-важливих науково-педагогічних досліджень. Зокрема, вивчення процесів, пов'язаних з діяльністю загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів, розробкою науково-методичного забезпечення; проведення діагностичних досліджень стану освітньо-розвивальних процесів та їх впливу на формування особистості учня й педагога; розробка умов успішної адаптації освітніх програм, навчальних посібників, технологій; розробка концептуальних засад щодо освітнього процесу й надання практичної допомоги педагогічним працівникам у розробці та проведенні індивідуальних експериментально-дослідницьких робіт.

Становлення української державності посилювало інтерес до вивчення історії

освіти і педагогічної думки України, зокрема доби УНР. В 90-х роках з'явилися праці Н. Копиленко, В. Майбороди, М. Собчинської, Л. Вовк, І. Пінчука та ін., в яких переосмислена традиційна думка на становлення національно-освітнього показника, на концептуальні засади впровадження ідеї демократизації освіти.

Охарактеризовано систему впровадження виконаних результатів досліджень в роботу шкіл, вищих навчальних закладів тощо. Впровадженню результатів науково-дослідної роботи в педагогічному інституті сприяла багатoproфільність підготовки майбутніх вчителів і різноманітність тематики наукових досліджень, поєднання наукового та навчального процесу, що слугувало професійно-педагогічній та методичній спрямованості навчально-виховного процесу, зв'язку з школою як споживачами результатів науково-дослідної роботи.

Встановлено, що тематика наукових досліджень залежала від визначених державою пріоритетних напрямів розвитку освіти і науки. Нерідко зміст наукових досліджень формувався в контексті ідеологізації. Професорсько-викладацькому складу різних педагогічних інститутів належать ґрунтовні розробки з проблем обґрунтування системи організації навчально-виховного процесу в школі і вищому навчальному закладі, його структури, змісту навчальних дисциплін, цілісної теорії виховання. Наука педагогічних кафедр середини 90-х років віддзеркалювала в своєму плануванні потреби різнохарактерних освітньо-виховних закладів в інтегративних дослідженнях, збагачених рекомендаціями щодо використання механізму взаємодії соціальних, культурологічних, психолого-педагогічних, валеологічних, екологічних, правничих інваріантів.

Загалом період 60-90 років характеризувався корпоративною діяльністю вчених педагогічних кафедр (зокрема кафедр методики викладання дисциплін), науковим опрацюванням проблем дидактики вищої і середньої школи, національної спрямованості виховання, нових навчальних планів, програм, появою нової навчальної і методичної літератури, науковим опрацюванням, використанням інформаційних технологій, новацій педагогічної практики, проблем педагогічної екології, педагогічного краєзнавства.

У третьому розділі **«Організаційно-педагогічні засади наукової діяльності вчених в системі вищої педагогічної освіти (60-90-ті рр. ХХ ст.)»** розглядається комплекс питань, що висвітлюють оцінки рішень кафедр, Вчених рад педагогічних інститутів, колегій Міністерства освіти України. Виявлено і проаналізовано рівні управління індивідуальною науковою діяльністю та роботою кафедр. Проаналізовано та узагальнено досвід спільної науково-організаційної діяльності кафедр вищих педагогічних навчальних закладах та підрозділів науково-дослідних установ. Досліджено проблему організації студентської наукової роботи психолого-педагогічних кафедр як фактор провадження сумісної наукової діяльності викладача і студента та обґрунтовано її напрями в досліджуваний період. Виявлено організаційно-педагогічні умови та змістові форми підготовки кадрів та підвищення наукової кваліфікації викладачів в контексті наукової роботи професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів.

Логіко-системний аналіз нормативно-розпорядчих документів Міністерства освіти України, Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти, свідчить, що в

60-90-х рр. XX ст. існувала централізовано-пірамідальна виконавська структура управління наукою. Стратегію розвитку освіти і науки визначала державна політична структура. На основі документів з державного управління вищою освітою, звітної і планової документації педагогічних інститутів та НДІ системи Міністерства освіти за досліджуваний період в управлінні науковою діяльністю викладачів вищих навчальних закладів виділено рівні: державний, галузевий (міністерський), вузівський і кафедральний. В межах визначених рівнів управління здійснювалося на основі організації, координації, планування, мотивування і контролю результатів наукової діяльності.

Встановлено, що управлінська діяльність Міністерства освіти України спрямовувалася на розвиток і підвищення ефективності наукової діяльності у вищій педагогічній школі, удосконалення системи атестації науково-педагогічних кадрів, підвищення наукового рівня та практичної цінності дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, щорічне планування і розгляд звітності за госпдоговірними і держбюджетними темами. Для здійснення керівництва науково-дослідною діяльністю, контролю за виконанням найважливіших науково-дослідних робіт у вищих навчальних закладах, фінансування й матеріально-технічного забезпечення цих робіт у структурі Міністерства освіти діяв Відділ наукових досліджень і аспірантури; у вищих навчальних закладах – наукові відділи під керівництвом проректорів з наукової роботи.

Шляхом використання методів інтерв'ю, класифікації та систематизації джерел доведено, що запровадження у 80-х роках комплексних цільових програм планування – «Наука», «Кадри», «Вчитель» сприяло раціональному використанню наукового потенціалу вищих навчальних закладів; підвищенню ефективності системи наукових досліджень; посиленню координації між педагогічними і науково-дослідними інститутами; підвищенню престижності педагогічного процесу; забезпечення кафедр вищих педагогічних навчальних закладів кадрами вищої кваліфікації.

З'ясовано, що підготовка та підвищення наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу у вищих навчальних закладів здійснювалася у таких формах: навчання в аспірантурі і докторантурі, підготовка кандидатських дисертацій вчителями, працівниками освіти, викладачами поза аспірантурою, зарахування молодих фахівців на посади пошукачів при кафедрах педагогічних інститутів та при лабораторіях НДІ педагогіки і психології (В. Бондар, В. Галузинський, В. Лозова), стажерів-викладачів, стажерів-дослідників, переведення доцентів з науковим ступенем кандидат наук на посаду науковий співробітник (А. Вихрущ, Л. Мацько, Г. Падалка, В. Радул, Г. Шевченко та ін.), надання творчої відпустки; підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів у формі довготривалого (від 1 до 6 місяців), короткотривалого (до 1 місяця) стажування, участі у міжвузівських семінарах. Кандидатів наук із загальної та дитячої психології і теорії та історії педагогіки готували на кафедрах Київського, Одеського, Харківського педагогічних інститутів, Київського та Харківського університетів.

Заохочення молоді, зокрема вчителів дослідництвом, творчістю, направленнями до аспірантури, переведеннями на посади старших наукових

співробітників, дозволила підвищити ефективність запровадження розробки і впровадження досліджень. Найсуттєвішою ознакою підготовки кадрів вищої кваліфікації з психолого-педагогічної науки було те, що Міністерством освіти України створювалась і набувала поступальності система залучення до науково-дослідної роботи, до удосконалення майстерності і цільового направлення до аспірантури вчителів та працівників освіти (А. Бойко, В. Паламарчук, Г. Панченко, О. Шпак, О. Ярошенко та ін.).

Нерідко плани прийому до аспірантури рекомендаційно «корегувались» відділом науки партійним керівництвом. Відчутною була складність підготовки докторів наук через відсутність підтримки друкувати монографії українськими видавництвами «Радянська школа», «Вища школа».

Ефективність підготовки кадрів вищої кваліфікації в 90-ті роки позначилась позитивними змінами: розпочала атестацію кадрів ВАК при Раді Міністрів України, розширилась мережа аспірантур і спеціалізованих вчених рад, провідні вищі навчальні заклади одержали право на видавничу діяльність.

Проведене дослідження засвідчує, що окреслений період характеризувався започаткуванням інтеграції навчального процесу з науковою творчістю, що сприяло узагальненню та обміну досвідом організації наукової роботи студентів, створенню чіткої системи керівництва науковими дослідженнями студентів. Узагальнення теоретичних питань розвитку ідеї професійно спрямованої науково-дослідної роботи студентів демонструє, що в 60-90-х спостерігається орієнтація на фундаментальні теоретичні і прикладні дослідження спрямованих на розвиток наукової ерудиції і професійної творчості майбутніх вчителів. Зміст такої роботи був комплексний (суспільні, психолого-педагогічні, гуманітарні, природничі, технічні науки). Перевага серед форм студентської наукової роботи надавалась не груповим і колективним, а індивідуальним дослідженням.

В дослідженні прослідковано еволюцію ідей про характер і системність наукового пошуку в закладах вищої педагогічної освіти в 60-90-х роках ХХ ст., зміст і спрямованість, планування, управління і кадрове забезпечення науково-дослідної роботи вчених кафедр педагогічного напрямку науки і показано нерозривний зв'язок проблеми з подальшим етапом розвитку наукових шкіл, модернізації науки, освіти, підготовки кадрів на етапі сучасної демократизації і входження освіти у Європейський педагогічний і науковий процес.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано нове вирішення завдання з виявлення тенденцій, провідних наукових ідей та особливостей розвитку наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів України (60-90-ті роки ХХ ст.). Отримані результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу архівних матеріалів, матеріалів діяльності закладів, оцінок наукових досліджень, особливостей їх впровадження уперше здійснено комплексний аналіз генези наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів в період 60-90-х років ХХ ст. З'ясовано

умови наукової діяльності в системі підготовки майбутнього вчителя, зокрема професорсько-викладацького складу психолого-педагогічних кафедр.

В дисертації наведені теоретичні уточнення системності і термінологічності, які супроводжують проблему розвитку наукових досліджень педагогічного напрямку науки та їх впровадження у галузі діяльності. Конкретизовано особливості вирішення наукової проблеми розвитку теоретико-концептуальних основ наукової діяльності, що виявляється у визначенні проектних завдань науки в галузі, забезпечення умов дослідження та ефективності управління.

Дослідженням встановлено, що суспільно-педагогічні особливості, які склалися в другій пол. XX ст. – оптимізація мережі вищих навчальних закладів; факультетів, кафедр психолого-педагогічного циклу та спеціальних методик, спеціальностей педагогічного спрямування суттєво вплинула на вдосконалення системи наукової діяльності, актуалізацію і розробку тематики науково-педагогічних досліджень.

2. Комплексно досліджено та систематизовано зміст і напрями дослідницької діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів. Проаналізовано науковий внесок вчених-педагогів окремих вищих педагогічних навчальних закладів у розв'язання проблем освіти, теорії та історії вітчизняної педагогіки.

Аналізуючи зорієнтованість досліджень викладачів вищих навчальних закладів на забезпечення потреб удосконалення навчально-виховних проблем діяльності школи та педагогічних установ системи освіти встановлено їх залежність від суспільно-історичних умов, розвитку системи освітньо-виховних установ, регламентованих постановами керівних органів державної системи управління. В цілому зміст законотворчої діяльності держави в питаннях наукового замовлення, фінансової підтримки соціальної, зокрема педагогічної науки не завжди співвідносився з реальними потребами освітньої галузі. Внесення часткових змін у законодавчу базу і поява підзаконних розпоряджень в 90-ті роки не компенсували наслідків управління попередніх десятиліть.

3. Результати наукового пошуку дозволили визначити тенденції наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів такі як: підвищення рівня наукової та методичної підготовки майбутнього учителя, удосконалення практичної підготовки, залучення студентів до дослідницької роботи, підвищення інтересу до вчительської професії, оптимізація педагогічного процесу у вищій школі, розширення автономії у питаннях науково-дослідної роботи, підвищення її ефективності за рахунок здійснення наукових узагальнень, синтезу накопиченого емпіричного матеріалу та розкриття теоретичних закономірностей основних педагогічних процесів.

4. Через залучення архівних матеріалів розкрито детермінованість дослідно-практичного характеру розвитку проблем підготовки фахівців, зокрема діяльність науково-дослідних проблемних і галузевих лабораторій, що відігравали суттєву роль у розробці науково-методичного забезпечення, проведенні діагностичних досліджень стану освітньо-розвивальних процесів та їх впливу на формування особистості учня й педагога, обґрунтуванні умов успішної адаптації освітніх

програм, навчальних посібників, технологій, розробці концептуальних засад щодо освітнього процесу.

5. Розкрито особливості та умови впровадження результатів наукових досліджень у навчально-виховний процес загальноосвітніх, позашкільних виховних навчальних закладів та вищої школи. Дослідженням встановлено, що виконані професорсько-викладацьким складом результати досліджень впроваджувались в роботу шкіл, вищих педагогічних навчальних закладів шляхом: опублікуванням результатів наукових досліджень у галузевих і республіканських виданнях, науково-методичних журналах, збірниках інститутів («Наукових записках», «Вища і середня педагогічна освіта» та ін.); виданням підручників, хрестоматій для учнів, посібників для викладачів, вчителів і студентів; розробка та впровадження спецкурсів за результатами наукових досліджень викладачів; проведення звітних наукових сесій, науково-теоретичних на науково-методичних конференцій, що сприяло підвищенню якості підготовки учнів і студентів, та професійному розвитку викладачів.

6. На основі аналізу нормативно-правових документів з державного управління вищою освітою, звітної і планової документації педагогічних інститутів та НДІ системи Міністерства освіти за досліджуваний період комплексно досліджено структуру, рівні і функції управління науковою діяльністю професорсько-викладацького складу, зокрема її планування, розробку та звітність. Встановлено, що управлінська діяльність Міністерства освіти України спрямовувалася на розвиток і підвищення ефективності наукової діяльності у вищій педагогічній школі, удосконалення системи підготовки й атестації науково-педагогічних кадрів.

7. Встановлено, що у 60-90-х роках ХХ ст. в Україні у вітчизняній педагогічній теорії питання інтеграції навчальної і наукової діяльності у вищій школі, залучення студентів до наукової роботи, забезпечення кафедр психолого-педагогічного циклу кадрами вищої кваліфікації відбувалися системно і розглядалися в таких площинах як організація науково-дослідної роботи викладачів і студентів вищих педагогічних навчальних закладів, використання інституту пошукачів для категорії творчих вчителів, освітян і викладачів вищих навчальних закладів. Доведено, що комплексні цільові програми «Наука» і «Кадри», затверджені колегією Міністерства в 80-х роках ХХ ст., сприяли своєчасному завершенню і впровадженню планових науково-дослідних робіт, підвищенню ефективності підготовки кадрів, плановому, доцільному забезпеченні кадрами і використанні результатів через впровадження.

8. Наукова діяльність професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів та система координації, впровадження, управління у період 60–90-х років ХХ ст. залишаються актуальними в науковому та освітньому просторі сьогодення та заслуговують на впровадження в практику. Це передусім тематика та її відбір в контексті змін державотворення, проблеми інтеграції навчального процесу і науки, перехід університетів на модель дослідницьких.

Проведене дослідження дозволяє переосмислити місце науки в системі педагогічної підготовки, місце вітчизняної педагогічної вузівської науки у світовому

і Європейському досвіді професійної підготовки, характер і завдання впровадження вітчизняного досвіду науки в якості пошуково-дослідницького фактору підготовки вчителя.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. У системі подальших досліджень наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів перспективними є: розгляд наступних періодів науково-педагогічної діяльності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, поглиблений та персоніфікований розгляд окремих наукових напрямків та проблем на етапі структуризації і організаційно-педагогічного забезпечення наукових шкіл психолого-педагогічної науки, ретроспективний аналіз кадрового забезпечення в контексті нового Закону про вищу школу, а також порівняльний аналіз наукових пошуків професорсько-викладацького складу вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладів та зарубіжних педагогічних закладів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Лебединець Г. М. Впровадження результатів наукових досліджень викладачів на підвищення якості навчання студентів / Г. М. Лебединець // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – № 2. (дод. 2). – Тематичний випуск «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах». – Луцьк: «ВолиньПоліграф». – 2013. – С. 50-55.
2. Лебединець Г. М. Дослідницька робота в системі підготовки вчителя як науково-педагогічна проблема / Г. М. Лебединець // Проблеми освіти : наук. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2014. – Вип. 78. – Ч.2. – С. 141-145.
3. Лебединець Г. М. Науково-дослідницька діяльність викладачів вищих навчальних закладів України у 60-90 рр. XX століття / Г. М. Лебединець // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 10 (51) 14.: зб. наук. праць / за ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – С. 64-67.
4. Лебединець Г. М. Тенденції розвитку педагогічної освіти і науки у вищих навчальних закладах України у 60-80-х роках XX століття / Г. М. Лебединець // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький : Вид-во Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди, 2014. – Вип. 32. – С. 88-100.
5. Лебединець А. М. Наукова студентська робота як форма дослідницької взаємодії майбутнього вчителя і викладача вищого навчального закладу України (60-90 рр. XX століття) / А. М. Лебединець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична

культура і спорт). – Вип. 3К2 (57)15 : зб. наук. праць / за ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – С. 191-194.

6. Лебединець Г. М. Проблема управління наукою в системі вітчизняної педагогічної освіти / Г. М. Лебединець / Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки» : зб. наук. праць. – Полтава : Вид-во Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, 2015. – Вип. 15. – С. 164-169.

7. Лебединець Г. М. Тенденції наукових досліджень у ВНЗ України (60-90-х рр. XX ст.) / Г. М. Лебединець / Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – № 3. – Додаток 1 : Інтеграція вищої освіти і науки. – К. : Вид-во «Ліра-К», 2015. – С. 113-116.

8. Лебединець Г. М. Перспективне планування наукової діяльності в системі вищої педагогічної освіти (60-90-ті роки XX століття) / Г. М. Лебединець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 53 : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – С. 113-121.

Статті у зарубіжних наукових фахових виданнях

9. Лебединець А. М. Педагогическая наука в системе высшего педагогического образования в Украине во II половине XX века / А. М. Лебединець // Universum: Психология и образование: электрон. научн. журн., 2014. – № 11 (10). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/1708>.

10. Lebedynets Hanna. Intensification of researches in higher education establishments and conditions for implementation their results in the educational process (60–90th of the XXth century) / Hanna Lebedynets // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. – P. 306–308. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11691>.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Лебединець Г. М. Проблема етнопедагогіки в наукових пошуках дослідників вищих навчальних закладів України другої половини XX ст. / Г. М. Лебединець // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів університету за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 384-386.

12. Лебединець Г. М. Концептуальні основи якості освіти в умовах інноваційних перетворень / Г. М. Лебединець // Актуальні проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи в умовах гуманізації вищої освіти : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 28 лютого 2013 р.) / [укл. О.Р. Поляновська, С.В. Чернюк]. – Хмельницький : ХмЦНП, 2013. – С.147-149.

13. Лебединець Г. М. Організація науково-дослідної діяльності студентів через проблемні групи / Г. М. Лебединець // Актуальні проблеми педагогічної науки : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. заочної конф. (м. Миколаїв, 11-12 березня 2013

р.). – Миколаїв : Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова освіта», 2013. – С. 120-122.

14. Лебединець Г. М. Деякі питання розвитку вищої школи України (1960-1990 рр. XX ст.) / Г. М. Лебединець // Педагогіка: традиції та інновації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28-29 березня 2014 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 15-19.

15. Лебединець Г. М. Інноваційні процеси в системі підготовки вчителя / Г. М. Лебединець // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава: Друкарська майстерня, 2014. – С. 189-191.

16. Лебединець Г. М. Основні напрямки наукових досліджень у вищих навчальних закладах України (60-90-ті рр. XX століття) / Г. М. Лебединець // Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє: результати п'ятої заочної міжнар. конф. : зб. наук. праць (12 квітня 2014 р.) / За ред. Приходько М. М., Тонких С. В. – К. : Вид-во «Аграр Медіа Групп», 2014. – С.38-43.

17. Лебединець Г. М. Тенденції розвитку педагогічних досліджень в контексті розбудови середньої і професійної школи / Г. М. Лебединець // Глобалізація у сфері економіки та технологій : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 квітня 2014 р.). – Чернівці: БЕФ, 2014. – Т.І. – С. 49-51.

18. Лебединець Г. М. Науково-дослідницька діяльність викладачів і студентів на кафедрі педагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького (1960-1990 рр. XX ст.) / Г. М. Лебединець // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку : матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 травня 2014 р.). – Чернівці: БЕФ, 2014. – Т.І. – С. 60-62.

19. Лебединець Г. М. Проблеми змісту вищої освіти у працях дослідників другої пол. XX ст. / Г. М. Лебединець // Матеріали наук. конф. викладачів до 180-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова (9 квітня 2015 р.). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 159-164.

20. Лебединець Г. М. Науково-дослідницька діяльність кафедри теорії та історії педагогіки національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Г. М. Лебединець // Організація діяльності випускної кафедри в умовах інтеграції освіти : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 25 вересня 2015 р.). – К.: ІВО НАПН України, 2015. – С. 49-51.

21. Лебединець Г. М. Науково-дослідницька діяльність у фаховій підготовці майбутнього вчителя / Г. М. Лебединець // Актуальні питання підготовки майбутнього вчителя хімії: теорія і практика: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 97-99.

АНОТАЦІЇ

Лебединець Г.М. «Наукова діяльність професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів України (60-90-ті рр. XX ст.)»
- На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2016.

Дисертація є першим комплексним дослідженням наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів України у 60-90-х роках ХХ ст. Розкрито визначальність наукової діяльності, зміст і напрями наукових досліджень професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів у контексті суспільно-історичних змін та охарактеризовано її організаційно-педагогічні умови в окреслений дослідженням період.

Виявлено особливості управління науковою роботою; ефективність комплексних цільових програм «Наука», «Кадри» і з'ясовано продуктивність діяльності галузевих і проблемних лабораторій у вищих педагогічних навчальних закладах. Актуалізовано науково-педагогічні ідеї професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів та можливість їх упровадження в освітній процес; особливості інтеграції наукової і педагогічної діяльності.

Лебединец А. М. «Научная деятельность профессорско-преподавательского состава высших педагогических учебных заведений Украины (60-90-е гг. XX в.)» - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2016.

Диссертация является первым комплексным исследованием научной деятельности профессорско-преподавательского состава высших педагогических учебных заведений Украины в 60-90-х годах ХХ в. Раскрыто приоритетность научной деятельности, содержание и направления научных исследований профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений в контексте общественно-исторических изменений и охарактеризованы ее организационно-педагогические условия в исследуемый период.

Выявлены особенности управления научной работой; эффективность комплексных целевых программ «Наука», «Кадры» и выяснено продуктивность деятельности отраслевых и проблемных лабораторий в высших педагогических учебных заведениях. Актуализированы научно-педагогические идеи профессорско-преподавательского состава высших педагогических учебных заведений и возможность их внедрения в образовательный процесс; особенности интеграции научной и педагогической деятельности.

Ключевые слова: научная деятельность, профессорско-преподавательский состав, научные исследования, научно-педагогические идеи, внедрение результатов научных исследований, управление научной работой.

Lebedynets H.M. Faculty research work of higher pedagogical institutions of Ukraine (60-90-ies of the twentieth century) – Manuscript.

The Dissertation is submitted to the obtaining of scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences, the specialty of 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

The dissertation is the first comprehensive study of research work of the faculty of higher pedagogical institutions of Ukraine in 60-90th years of the twentieth century. The role of the professor's research activity in the context of socio-historical changes is considered, its organizational and pedagogical conditions in the aforesaid period are characterized.

The content and the tendencies of the faculty research work of higher pedagogical educational establishments are investigated and systematized. Scientific contributions of individual pedagogues of particular higher educational institutions to solving the problems of education, the theory and history of the Ukrainian pedagogy are analyzed. The pedagogical ideas of scientists and educators concerning the teacher's identity and training are systemized. Personalized knowledge of the scientific activity of researchers in the system of higher pedagogical education is specified.

The features of the intensification of scientific research and the conditions for the implementation of its results in the educational process of secondary and higher education systems are revealed. The activity of industrial and problem laboratories in higher educational institutions, organizational and substantive forms of preparation and advancement of pedagogical and scientific training of teachers of higher educational institution as well as maintenance of complex target programs "Science", "Scientific Professionals" are analyzed. It is evinced that the subordination of the planning and coordination of research to the governance structure had ambiguous effect on the nature and content of scientific thesis.

The conclusions about the relevance of scientific and pedagogical ideas of the teaching staff of higher educational establishments and the possibility of its implementation into the educational process, peculiarities of the integration of research and teaching activity, systematization and management of scientific research and training of highly qualified faculty in the context of Ukraine's integration into the European educational process have been made.

Key words: research activity, faculty, scientific researches, scientific and pedagogical ideas, implementation of research results, management of research work.